

BOOKA.

Knjiga **169**

ŽELIMIR PERIŠ
MLADENKA KOSTONOGA

© Želimir Periš, 2020.

ZA IZDAVAČA
Ivan Bevc
Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Cara Dušana 68

office@booka.in

www.booka.rs

IZVRŠNA UREDNICA

Sanja Bogičević

PRELOM

Bodin Jovanović

DIZAJN KORICA

Marija Stojisavljević

ŠTAMPA

DMD Štamparija

Beograd, 2022.

Sva prava zadržana.

Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene
saglasnosti izdavača.

ŽELIMIR PERIŠ

MLADENKA KOSTONOGA
KAZIVANJE O VJEŠTICI GILI KAKO GA UZ
GUSLE PJEVA ŽELIMIR PERIŠ

Sve priče zapisane u ovoj knjizi istinite su, zbog rime su izmijenjena tek poneka imena, mjesta i događaji. Sve čarolije zapisane u knjizi zbiljska su magija i čitatelje se moli za oprez.

*Evo pjesme o vještici Gili / zbog koje su mnogi jadni bili
I svi oni iz Ringen-teatra / što ga zimus progutala vatra*

Glava 1.

U kojoj se kroz lik priprostog guslara predstavlja suštinski karakter ove knjige, koja je ep o vještici Gili, ispričovijedan bez plana i reda, uz sablju i pušku kao instrumente pripovjedne tehnike.

- Evo pjesme o vještici Gili, zbog koje su mnogi jadni bili.
- Čekajte.
- I svi oni iz Ringen-teatra, što ga zimus progutala vatra.
- Molim vas, prestanite pjevati.
- Dobro.
- Prije nego što date izjavu, moramo zapisati osnovne podatke.
- Dobro.
- Prvo jasno recite svoje ime, prezime, ime oca...
- Želimir Periš.
- Pričekajte da završim. Dakle, svoje ime, prezime, ime oca i majke, gdje ste rođeni, gdje živite i koje vam je zanimanje, pa tek potom razlog vašeg dolaska.
- Moje je ime Želimir, prezime Periš, oca Ante, majke Branislave, rođene Uvanović.
- Rođen?
- Rođen u Zadru prije četrdeset i četiri zime.
- Mjesto prebivanja?
- Gdje god naš čovjek voli čuti pjesmu uz gusle.
- Gdje najviše?

– Najviše u krčmama u Simmeringu, koji je pun naših mornara, krupnih momaka što im srce zatitra s prvim desetercem.

– Dakle, Beč.

– I na sajmu u Favoriten.

– To je također Beč. Zanimanje?

– Guslar.

– To je vaše stalno zanimanje?

– Znam i diple, i na mijeh, al u Beču nema nijednog poštenog mijeha.

– Mijeh?

– Kako se kaže na dojču? Balg. Oderana koža ovce što se stavi pod pazuh pa ovako stišće laktom. Alaj, gusle, vi ste mi utjeha, kada meni nema moga mijeha.

– Molim vas, nemojte pjevati. I, molim vas, obrišite glavu, krv vam curi na moj stol.

– Ispričavam se.

– Vratimo se na bitno. Vi, dakle, tvrdite da znate tko je zimus zapalio Bečko kazalište Ringtheater?

– Tako je.

– I kad ste došli prijaviti tu informaciju, primila su vas i ispitala dvojica službenika ove ustanove.

– Trojica.

– Jeste li zapamtili njihova imena?

– Jedan je bio mršav, jedan debel, a treći je bio kao ormar.

– Jesu li zapisivali vaše izjave?

– Nisam vidio papir.

– Dakle, vas su ispitali i pritom istukli?

– Veliki me udario guslama po glavi i još mi opalio više šamara. A onaj debeli mi je i bistom prignječio prste.

– Kakvom bistom?

- Ja vam baš ne znam, al mogao bi biti Mozart.
- Zašto su vas istukli?
- Jer sam guslao.
- A zašto ste guslali?
- Jer su htjeli čuti o Gili.
- Tko je Gila?
- Pa Gila, iz pjesme.
- Koje pjesme? Molim vas jasnije odgovore.
- Evo pjesme o vještici Gili, zbog koje su mnogi jadni bili. I svi oni iz Ringen-teatra, što ga zimus progutala vatra.
- To ste pjevali istražiteljima kad su vas udarili?
- Taj i sve druge deseterce. Cijelu Mladenku kostonogu, kazivanje o vještici Gili kako ga uz gusle pjeva guslar Želimir Periš.
- Zašto ste istražiteljima pjevali o Gili?
- Jer sam došao prijaviti da je Gila zapalila teatar. A prijao sam i kako. Tako da je natopila zastore tekućinom koja se može zapaliti iz daljine, pa kad je zatvorila vrata da nitko ne može pobjeći, pucnula je prstima i zastori su planuli. Malo-tko je izvukao živu glavu.
- Otkud vam ti detalji?
- Od Gile.
- Ima li ta Gila prezime?
- Nema. Samo Gila.
- Znači, prezime joj se ne zna.
- Zna se. Zna se da nema prezime.
- Odakle je Gila?
- Ne zna se. Neki vele da je od Hercegovine, drugi da je Slavonka. A ima ih što se kunu da je bodulica, a ne brđanka. Neznanog je Gila nam porijekla, ko da se iz prošlosti isjekla.
- Ponovo pjevate!

– Zanese me. Takav je naš deseterac, odmah uvuče čovjeka.

– Molim vas, nemojte se zanositi i uzmite još jedan rupčić, još krvarite. Recite, gdje se sad nalazi Gila?

– Ne zna se. Nikad nije dugo na istom mjestu. Takav joj je posao.

– Koji posao? Čime se gospođa Gila bavi? Odgovorite precizno i jasno.

– Gila je vještica.

– Gila je vještica?

– Da.

– Znači, vještica je zapalila bečki teatar?

– Da.

– A zašto?

– Da ubije princa.

– Prijestolonasljednika Rudolfa?

– Tog.

– Zašto je Gila željela ubiti princa?

– Jer on nije pravi princ.

– Rudolf, sin cara Franje Josipa nije pravi princ?

– Tako kaže Gila.

– To ste čuli od Gile?

– Ne, nego od Anke.

– Tko je sad Anka?

– Anka Revolucionarka.

– Postoji žena koja se zove Anka Revolucionarka?

– Tako je svi zovu.

– Kako joj je pravo prezime?

– Ne zna se.

– Ni ona nema prezime?

– Ona ima, ali ne želi da ga se zna.

- Zašto ne želi da ga se zna?
- Jer je revolucionarka.
- Dakle, razbojnica?
- Ne, nego revolucionarka.
- Zašto nam je bitna ta Anka? Anka poznaje Gilu?
- Bolje nego itko. Anka je vidjela Gilu tri puta.
- Tri puta?
- Više nego itko. Prvi put vidjela ju je trideset i prve, legendu tu, čudotvorku.
- Možemo li ipak o požaru? Ne zanima me što je bilo pola stoljeća prije požara.
- Doći ću i do toga.
- Pa dođite napokon.
- Trebaju mi gusle.
- Zašto?
- Da mogu otpjevati.
- Molim vas da se uozbiljite. Zanima me požar i kako znate detalje o požaru. Ne zanimaju me pjesme i posebno me ne zanimaju gusle. Možete li, molim vas, objasniti vezu između vještrice Gile i požara u Ringtheateru?
- Mogu.
- Izvolite, učinite to.
- Znači, ipak želite od mene da ispričam priču o Gili?
- Da. Ako je Gila podmetnula požar, onda želim znati priču o Gili.
- Tu vam priču mogu kazivati uz pjesmu.
- Ne, nema potrebe za tim. Molim vas da je ispričate.
- Morao bih je pjevati.
- Rekli smo, bez pjevanja. Ne možete li je samo prepričati?
- Ne mogu.

– Kako ne možete?

– Ne bih znao svega se sjetiti. Mi guslari pamtimo priče samo kad su u rimi. Preskočit ću, pa ću vas slagat.

– Gospodine Periš, ne prestanete li s glupostima, dobit ćete nešto puno gore od par šamara. Na rubu sam da vas okujem! Počnite pričati ili ću vas dati utamničiti!

– Poštovani gospodine carski istražitelju, ja vas poštujem, i vas i vaš biro. Baš se zato ne usudim pričati. Tko govori, taj i laže. To je tako jer je jezik i izmišljen za laganje, jedino je pjesma iskrena. Ako želite čuti istinu, ona vam se mora otpjevati.

– To nema nikakvog smisla.

– Vama u gradu to nema smisla, ali nama na selu to je jedini smisao i istina. Što se opjeva, to ostaje čvršće nego kamen. Što se priča, to se zaboravi i preokrene.

– Dajem vam posljednju priliku da ispričate sve što znate o Gili ili ću vas istog trena dati uhititi zbog tajenja informacija.

– Mogu li pjevati?

– Ne možete pjevati!

– E, onda me bacite u zatvor.

– Igrate se s ozbiljnim stvarima.

– Ne igram se, nego to jesu ozbiljne stvari.

– Zaboga!

– ...

– Jeste li posve sigurni da morate pjevati?

– Da.

– Dobro, dobro, dobro. Možete li mi onda otpjevati?

– Mogu, ali uz gusle.

– Uz gusle?

– Pjesma se pjeva uz gusle.

– Pa gdje da sad nađemo gusle?

– Imao sam ja gusle, ali su mi ih gospoda carski istražitelji oduzeli nakon što su mi razbili glavu njima.

– Ne možete bez gusala? Samo ovako... pjevati?

– Ne može se bez gusala. To je složen ep, čovjeku treba gudalo da se sjeti svega. Tek onda glas kreće. Ako ruka ne radi lijevo-desno, onda ni mozak nema ritma.

– A da samo mašete rukom lijevo-desno?

– Pa ne mogu na prazno.

– Možda bismo mogli nekako zamijeniti gudalo. Recimo, uzmite ovo pero.

– Sramota, gospodine sudski istražitelju, da gušćje pero glumi gudalo. Guska je prosta životinja, kreštava i obijesna, nema ni ponos ni stamenost jednoga konja.

– Onda uzmite metlu ili bilo što jer gusle nemamo i ja sad ne mislim tražiti gusle po Beču!

– Vidim da na zidu imate sablju.

– Što hoćete reći?

– Sablja ima luk. Kao i gudalo. Time bih mogao svirati.

– Ta je sablja časna uspomena na moje vojničke dane.

– I to je sjajno, gospodine sudski upravitelju. Ta je sablja, vijana u vašim cijenjenim rukama, dostojna epa o Gili, najstrašnjoj ženi koja je gazila Dalmacijom.

– Vi se sprdate sa mnom. Upozoravam vas!

– Nikako, gospodine istražitelju. Doista bih mogao svirati sa sabljom u ruci.

– Neka vam bude, dovoljno smo vremena izgubili na gluposti. Izvolite sablju i da čujem napokon tko je Gila i kako znate detalje o požaru koje nitko ne bi smio znati.

– Pa otpjevat ću vam.

– Počnite napokon!

– Ova je sablja zbilja divan instrument. Ali to mi je samo nadomjestak za gudalo. Treba mi nešto i za lijevu ruku. Neko grlo koje mogu primiti, inače to nije osjećaj gusala. A vidim da sablji društvo pravi sjajna puška. To je Lorenzica, nije li?

– Otkud guslar zna toliko o puškama?

– To je guslarov posao, znati prepoznati epsko u životu. A Lorenzica 54 jest ep sam za sebe, austro-ugarski ponos. Svoje ste vojničke dane sigurno oplemenili i barutom iz njene cijevi.

– Ne, iz te nije pucano. Nova je novcata, neogrebena.

– To je tek šteta za takvu divotu, da proživi život bez da dosegne svrhu. Dajte da iz nje onda ispalim bar pjesmu.

– Ima razloga zašto iz nje nije pucano, ima razloga.

– Dajte da je oplemenim.

– Vrag nek' vas nosi! Evo vam puška pa svirajte.

– Ovo je sjajno, pogledajte to. Doista leže u ruci kao gusle i gudalo.

– Pjevajte napokon. Pjevajte o požaru.

– Ne mogu tek tako. Ne može se pjesma razvlačiti po volji. Pjesma započinje kako započinje.

– Pa kako započinje?

– S Ankom.

– Ankom Revolucionarkom?

– Tad još nije bila revolucionarka.

– Što je tad bila?

– Tad je bila samo Anka. Kad je prvi put vidjela Gilu.

– No, dobro, krenite napokon.

– Puška nije nabita. Imate li naboje?

– Imam naboje i ne mislim je nabijati. Krenite s pjesmom.

– S puškom u lijevoj i sabljom u desnoj, iznosim kazivanja o vještici Gili kako ga uz gusle pjeva Želimir Periš.

– Gospodine Periš, ne morate biti teatralni. Zanimaju nas samo informacije. Ogolite taj svoj kreativni čin koliko je moguće.

– Dobro.

– Izvolite.

– Svaku čeljad od ljudskoga roda, više o' ičeg raduje sloboda. Zato mala pripotentna Anka, s Gilom posta revolucionarka.

*Svaku čeljad od ljudskoga roda / više o' ičeg raduje sloboda
Zato mala pripotentna Anka / s Gilom posta revolucionarka*

Glava 2.

U kojoj upoznajemo Anku prije nego što će postati revolucionarka pa i sama krojiti ljudske sudbine onako kako je Gila iskrojila njezinu, jer je čovjek samo platno koje tkaju oni što se putem sapliću o nj.

Anka je razmišljala. Trebat će joj noć bez mjesečine. Svake će noći pratiti stanje mjeseca i, prije nego što bijela kugla nestane s noćnog neba, biti spremna. Te će se noći uvući u postelju i praviti se da spava. Mirovat će i strpljivo čekati da svi u kući zaspu. Prepoznat će da je uspjela po tome što će djeca duboko disati, a odrasli hrkati. Vježbala je nekoliko noći zaredom. Pjevala bi u sebi pjesme i trudila se držati oči širom otvorene, makar se u mraku kolibe ništa nije vidjelo. Prvi bi zahrkao djed, onda stara baba, pa otac. Majka nije hrkala, ali je ispuštala tihe zvukove slične puhanju umorna čovjeka. I kroz dan je majka puno puhala i duboko uzdisala, isti ju je teški dah pratio i u san. S djecom je bilo teže, spavala su bez zvukova. Anka se morala dobrano napregnuti da prepozna duboko disanje koje bi potvrdilo da spavaju. Od sve djece jedino je mali Dušan bio glasan. Vrtio bi se i grčio, jaukao i pričao, kao da mu se u snu događa nešto važno i opasno. Nekad bi dozivao majku, nekad Djevicu Mariju, u snu je uvijek bio u nekoj nevolji iz koje bi ga trebalo spašavati. Nemoj, nemoj, govorio je. Pričanjem u snu znao je probuditi majku. Majka bi mu kroz mrak rekla: Spavaj, dušice, nije

to ništa, samo zatvori oči i broji brojalicu, i čim bi čuo njen glas, Dušan bi utihnuo.

Anka je razmišljala. Postojao je rizik da Dušanovo komešanje probudi majku u krivom trenutku. Otvori li majka oči, pomazi li po glavi neutješno dijete pa primijeti da Anka nije na svojoj slamarici – plan propada. Zato je odlučila pratiti Dušanove noćne more ne bi li im otkrila uzrok. Možda mu samo treba čaša topla mlijeka pred spavanje? Možda ga nešto drugo muči kroz dan, pa mu se vraća u snovima? Anka je vagala rizik i promišljala kako da ga umanja. Kroz dan će uz postelju skriti mlijeka pa ga dati Dušanu pred spavanje. Ako on u snu ipak progovori, možda će mu ona moći tiho šapnuti: Spavaj, dušice, nije to ništa, samo zatvori oči i broji brojalicu.

Anka je razmišljala. Veći rizik od dječakovog mekog sna bila su vrata. Škripava, zelena, drvena i drevna vrata koja su bila jedini ulaz i izlaz iz tijesne kuće. Teška i tvrda, olabavila su klinove na kojima su visjela pa se vukla po kamenu svaki put kad ih se otvara. Drvo je s vremenom u kamenu prag urezalo duboki trag polumjeseca. Ta su vrata vječno tu, debelim željeznim klinovima zakačena o kamenu okvir prije nego što je izgrađena kuća, prije nego što je nastalo selo, prije nego što ih kamen pamti. Dok se još uzdizala Svilaja, pod njom su posječeni bijeli hrastovi i od njih načinjena vrata. Nema načina da se ta povijest otvori bez lupe i škripe. Nema načina ni da se drugim putem iziđe iz kuće. Oba malena prozora pretrpana su stvarima. Na jednom prozoru vise mlatilo, grebulja i kudilja toliko obrasla u paučinu da bi se s nje mogla ispresti vuna od pauka. Na drugom prozoru uz komin posloženi su brončani lonci što zveče i lupkaju čim im se netko približi. Prozori se godinama nisu otvarali. Kuća ima i treći

izlaz, otvor u zidu prema staji kroz koji povremeno proviruje roza praseća njuška, ali taj je izlaz za nju odavno preuzak. Tu se jedva još mali Dušan može provući, ali neće ni on dugo. Kako zima jenjava, na njemu se već vidi kako cvate i brzo će prerasti malo uplakano dijete nemirna sna. Izvući će se iz svoje djetinje kukuljice i postati mišićava momčina, kao i svi muškarci na ovoj ledini. Isključila je staju iz putanje za bijeg. Prasac bi zaroktao čim bi mu se približila, ni kad iziđe izvan kuće, ne smije ići tom stranom. Kako god okrene, vrata su bila jedini izlaz.

Anka je razmišljala. Kamen bi mogla podmazati. Kad nitko ne gleda, mast razmazati po polumjesecu. Time bi možda smanjila škripanje, ali nije imala rješenja za onaj prvi glasni trzaj koji je nužan da se vrata pokrenu iz okvira. Sjetila se vrelih ljetnih noći, kad bi otac proklinjao vrućinu pa vrata ostavio pedalj otvorena, tek toliko da uđe zrak, a ne uđu beštije. Taj bi joj pedalj bio dovoljan. Uz malo masti povukla bi još jedan pedalj pa se provukla. Pokušala je izmjeriti kroz koliko se uzak prolaz može provući. Zapinjala je grudima. Špicaste i krute, virile su iz nje kao da uvijek pokazuju u kojem smjeru ide. Ali s grudima je znala, grudi je mogla obuzdati, dovoljno je čvrsto ih omotati. Pedalj širine bio je veći problem. Ljeto je bilo daleko, trešnje su tek procvale i ona ne može toliko čekati. I neće čekati, odlučila je. Čim prve noći nestane mjesec, otvorit će ta vrata. Probude li se ukućani, reći će im: Spavajte, dušice, nije to ništa, samo zatvorite oči i brojite brojalicu.

Anka je razmišljala. Jednom kad iziđe izvan kuće, plan je jednostavan. Spustiti se stazom do kostele, zaći iza zidine i proći do gumna. Mrkli mrak čuvat će je od pogleda sve do izlaska iz sela. Ako tko i bude sjedio ispred kuće i pušio

ili išao iza kuće obaviti nuždu, neće je vidjeti ni čuti. Mogla se po tim stazama šuljati tiho poput srne. Bila je suverena gospodarica te prašine, punih je petnaest godina gazila po tim putovima. Petnaest se godina šuljala po tim vazda istim duboko u zemlju zarezanim stazama. U petnaest godina nijedan kamen tu nije promijenio mjesto. Svako je stablo na mjestu na kojem ga pamti odmalena, samo je malo tvrđe i malo povinutije, baš poput kičme ljudi s tog kamena. Promjene su tu rijetke poput čuda. Život je pretežak da bi ga stigli mijenjati. Svakog se dana radi od jutra do mraka, dok god je sunca na nebu, pati se pod tim suncem, a kad padne mrak, počini, legni i snivaj pravedno, ispravi povinutu kičmu, odmori žuljave ruke. Samo nedjeljom pođi skrušen u hram Božji i podaj premorenu dušu Kristu neka i on uzme svoj dio. Radi, radi, radi, radi, radi, radi i moli, to je geslo ovoga kraja.

Anka je razmišljala. Sedam je točaka njezina plana. Jedan – dočekati noć bez mjeseca, dva – čekati da svi zaspu, tri – tiho otvoriti vrata, četiri – iskrasti se iz kuće i po mraku izići iz sela, pet – čim odmakne od sela, upaliti svijeću i doći do Giline kuće, šest – kupiti vještichju mast i platiti dukatom, sedam – vratiti se u postelju jednako tiho kao što se iz nje izvukla, zaspati i sanjati sudbinu koju će si sama odrediti. Jedan, dva – oslobodit ću se sva. Tri, četiri, pet – moj će biti svijet. Šest, sedam – nikad se ne predam. Ležala je na slamarici, u sebi pjevušila pjesmu i disala u ritmu stihova. Prošli su je trnci od tolikog osjećaja moći. Dlanovima je prošla po naježenoj koži, a onda nastavila dlanovima trljati kožu i milovati se uzduž tijela i poprijeko misli. Kružila je kažiprstom preko usne i ovlaš ga liznula. Prsti su sami kliznuli u toplinu i zajecala je od uzbuđenja, pa se ugrizla za usnu

da joj ponovo ne pobjegne zvuk. Tu ju je uzbuđenje posve prevladalo i ruka se oslobodila, zrak joj je napunio pluća, prsa joj zabridjela a u ušima zapucketalo. Kraj sebe je začula tiho meškoljenje. Otvorila je oči i shvatila da je Dušan gleda. Spavaj, dušice, nije to ništa, samo zatvori oči i broji brojalicu.

Sedmog dana nestalo je mjeseca i Anka je bila spremna. Pozdravila je oca i majku, odsutjela Zdravomariju, legla na slamaricu i pravila se da spava. Po pravilu, prvo je zahrkao djed, pa onda stara baba. Ipak, majka nije puhala niti se otac čuo. Nešto je krenulo krivo. Onda je majka počela puhati, ali to nisu bili zvukovi spavanja. U puhanju joj se uskoro pridružio i otac. Anka je shvatila što se događa i zarila glavu u platno da ih ne čuje. Šuškanje komuše uznemirilo je Dušana. Čula ga je kako ustaje. Mama, rekao je Dušan i povratio mlijeko koje mu je Anka dala pred spavanje. Počeo je plakati. Probudili su se baba i djed, djeca su počela vikati. Miris kiseline proširio se prostorijom, otac je psujući upalio svijeću, cijela se kuća razbudila i sve točke Ankinog plana raspršile su se poput pljeve na vjetru.

Anka je shvatila. Nema lakih rješenja. Nema planova koji te u nekoliko jednostavnih koraka mogu izvući iz govana. Nema vradžbine koja će pokretom ruke pobrisati zapisanu sudbinu. Nema molitvi koje ti mogu otkupiti grijeh. Jadni i mizerni, sa svojom smo mukom zauvijek vezani. Naši životi u tuđim su rukama, da li očevim, da li majčinim, da li Božjima, svejedno je. Bila je samo sigurna da nisu u njezinima. A koja je svrha životu kojim ne upravlja onaj tko ga živi? Nije joj trebala ta muka, niti je svijetu trebala takva Anka. Kad svane jutro, otići će na Cetinu i osloboditi svijet od svoje nesreće. Zbogom, majko, zbogom, oče, zbogom, braće i sestro, zbogom, mali Dušane, odrast ćeš, nećeš me se sjećati.

„Majko, zagušljivo je od povraćine, ne more se disat, i mene tira povratit“, javio se desetogodišnji Ivan, Ankin najstariji brat, kad su svi napokon ponovo završili u posteljama. „Otvorte vrata, uguš ćemo se.“

„Ostavte vrata na miru“, progundao je otac. „Vanka je friško.“

Kao da otac nije ništa ni rekao, majka se digla i uz buku i škripu otvorila vrata na dva pedlja, pa se vratila u postelju i tamo zagrlila malog Dušana grijući ga od noćnog proljetnog zraka koji se zakovitlao kućom.

Anka je shvatila. Vrata su otvorena, Cetina može pričekati.

Čim su zaspali, izvukla se u noć. U noći ni mjeseca, ni zvijezda, ni ognja, ni plamička. Stajala je u potpunom mraku. Rukama je pokrila usta da zaustavi smijeh oduševljenja. Mrak je bio sloboda. Oko nje nigdje ničega. Svega je nestalo i ona je postala nevidljiva u tom prekrasnom ništavilu. Kolika je samo moć noći, nitko te više ne može vidjeti, nitko te ne mjerka pogledom, nitko te ne prosuđuje ni osuđuje. Tko te ne vidi, ne može ni pokazati na tebe. Ne može, kad prođeš ulicom, kimnuti glavom u tvom smjeru pa došapnuti drugima neku pakost. Ne može reći: vidi jon kosu, za koga se nako oblizala? Ne može reći: vidi jon cice špicaste ka stine. Tko te ne vidi, ne može ti ništa. Ne može te ni zaustaviti.

Plan je jednostavan: spustiti se stazom do koštele, zaći iza zidine i proći do gumna. Napravila je prvi korak, stala na nešto klizavo, izgubila ravnotežu i skotrljala se u mrak. Rukama je pokrila usta da zaustavi jauk. Koljena i laktovi snažno su joj bridjeli i pulsirali. Polako se ispravila pa pokušala hodati, u polučučnju. Prošla je nekoliko koraka i našla se u bodljivakvom grmlju. Jedan joj se trn zabio duboko u dlan.

Zaplakala je jedva se suzdržavajući da ne vrisne. Nije znala odakle taj grm, prošla je samo nekoliko koraka u smjeru u kojem grmlja nema, osim ako se nije posve okrenula pa hoda u drugom smjeru. U kojem je smjeru bodljikava žižula? U mraku nema smjerova. Nekoliko koraka ispred vlastite kuće bila je izgubljena i nemoćna.

Anka je shvatila. Ne može se pouzdati u mrak. Kao što u mraku svijet ne vidi nas, tako ni mi ne vidimo svijet. U ničemu je previše stvari. Ništavilo je puno zamki.

Kresnula je kremen o kresivo i upalila voštanicu. Iznenadila se kad je prepoznala mjesto na kojem je stajala. Da je nastavila nekoliko koraka dalje, strovalila bi se niz stijenu. Tijelom skrivajući plamen svijeće, spustila se niz stazu prema velikom stablu što ga seljani zovu Tomića hrast iako je murva i, gledano odozgo, centralna je točka sela. Gledano od strane države, centralna je točka sela na istoku, gdje je načelnikova zgrada i gdje je bila žandarmerija sve dok je austrijska uprava nije izmjestila u Vrliku. Gledano od strane Boga, centar sela je na njegovoj sjevernoj strani na kojoj je usukana župna crkva sv. Nikole i iza nje na goleti propuhano groblje. Gledano od strane putnika, nadničara i namirnika, centar sela je krčma Jozinog ćaće na južnoj cesti kojom se stiže od Zelova polja. Gumno je na zapadnoj strani, pa bi i to u nekim mjerilima mogao biti centar sela, možda gospodarstveni. A onaj stvarni, zemljopisni i matematički centar velika je murva koju zovu hrastom i koja stoljećima raste u sredini proplanka na kojem se selo smjestilo.

Zašla je stazom prema drvetu kad je iza sebe začula kašalj pa hitro puhнула u svijeću. Vidjela je kako se netko s lojanicom provlači pod zidom. Vjerojatno neki zakašnjeli pastir kojem su se koze razbježale pa ih je hvatao do kasne

noći i tek se sad vraća u selo ili neki vlasnik nemirnih crijeva koja je baš sad trebalo isprazniti. Prema gumnu je vidjela dvije svijetle točkice kako plešu, to neki težaci puše duhan poslije završenog dana. Samo sjede i dumaju, kad povuku dim, žar im na tren osvijetli lice i ništa jedan drugom nemaju reći. Negdje je zijevnuo pas. S druge strane čuo se ćuk. Zatim je čula glasove. Dvije su se sjene pomicala. Nije ih prepoznala, ali je po hihotanju shvatila da je riječ o muškarcu i ženi. Ukočila se, čekajući da hihotanje odmakne. Prolazili su sporo, malo krenuli pa malo zastali, malo hihotali, malo uzdisali. Tek kad je bila sigurna da su dovoljno daleko, ponovo je upalila svijeću i nastavila put samo da bi je ugasila već trenutak poslije. Negdje ispred sebe čula je komešanje. Bojala se maknuti sa staze da opet ne završi u kakvu šipražju, pa je samo čučnula i nadala se da se komešanje neće nastaviti u njenom smjeru. Šuškanje joj se približilo. Šaptanje i koraci, tihi glasovi i puhanje, uzdasi i psovke. Boga mu poljubin, drž to čvrsto, ajme ne vidin ni šta držin, stisni, ispašće nan, boga mu poljubin, ajme, klizavo je, nisan dobro uvatio, pazi, boga mu, pazim, ajme, polakše, boga mu poljubin, ajme, krivo sam sta, šijaj, boga mu poljubin, ajme, šijam. Dva nepoznata glasa – boga mu poljubin i ajme – zamakla su prema gumnu. Uspjela je stići tek do zidine kad je opet osjetila da netko prolazi. Čučnula je i primirila se. Istim je smjerom prošao čovjek s uljnom lampom. Ovog je prepoznala, bio je to Stipanov ćaća. Hodao je smjelo, zavirivao za svaki ugao i tiho dozivao neko ime. Shvatila je da traži one koji su se hihotali. Tražio je u noć odbjeglu kćer ili ženu. Makar mrkla, ili možda baš zato što je mrkla, noć je bila puna života.

Anka je shvatila. Selo ima dva života. Jedan dnevni, kad seljaci rade, odlaze na polje, kopaju, jedu i mole se; i drugi,

noćni, kad se jebu, varaju i krađu. Koliko li se samo svijet promijeni kad se ugasi svjetlo. Nije li i sam Bog prvo stvorio svjetlo, valjda baš zato da obuzda taj nemoral. No ako je tako, zašto Bog uopće dopušta noći bez mjesečine? A ako se baš u mraku jebu, varaju i krađu, mora da Bog kroz taj mrak ne vidi. Anki je ta misao bila draga, jer je znala da Bog ne bi milo gledao ni na njezine planove. Bog ne voli vještice, toliko je znala o Bogu. Samo nije znala zašto.

Gilina je kuća daleko od ljudi. Daleko od slinavih, sivih i ispranih noćnih varalica i dnevnih bogobožaznika. Gilina je kuća izrasla na ledini do koje dugo treba klipsati po oštru kamenju. Staza je to kojom se rijetko hoda. Ti se kamenovi nisu izlizali pod stopalima. Noćni je vjetar optičava poput zaigrana psa i čim nije pažljiva, otpuhne joj plamen s voštanice. U mraku Anka gubi ravnotežu, pa se saginja i krivi, nekad i pada, dočekuje se na dlanove ili nabija na koljena. Napokon stane i plamenom obasja rane.

Anka je shvatila. Oguljenu kožu dlanova, laktova i koljena neće moći sakriti od oca i majke. Nema načina da opravda te rane. Pitat će je gdje je bila i ona će im morati reći. Nakon toga ništa neće biti isto. Neće više biti poslušna djevojka, nego žena koja sama bira svoj put. Odlazak Gili više nije bio samo jedan dio njezina plana, nego točka nakon koje nema povratka. Anka koja ide Gili neće biti ista Anka koja se od Gile vraća. Kida se na ovoj stazi više od kože njenih dlanova, kida se lanac koji dijete drži uz roditelje. Ta ju je misao podigla i ostatak puta Anka je preletjela preko oštra kamenja.

Gilina kuća jedina je tvorevina koja raste na ledini. Ta je ledina livada bez trave, proplanak bez zelenila, mjesto koje izbjegavaju i ljudi i životinje. Za tu ledinu vrijede posebna pravila ponašanja. Kad djeca vode stoku na ispašu, roditelji

im posebno napomenu: ne preko ledine. Kad jure pred pošara, odlaze ili se vraćaju iz škole ili samo trebaju odnijeti mješinu vode radnicima na polju, kaže im se: ne preko ledine. Čak i kad djeca ništa ne rade i nikamo ne idu, i onda im dobace: ne preko ledine.

A ledina u noći bez mjesečine ne izgleda strašno. Anka joj prilazi korak po korak, uzbuđena što je sve bliže odredištu noćne avanture. Daleko pred sobom vidi svjetlo. Kad je selo već odavno pogasilo lumine i lojanice, u ovoj kući još svijetli. Anka sad puše u svoju svijeću da ponovo nestane u mraku pa se šulja prema kući tiho, poput kradljivice. Što joj je bliže, to joj je jasnije da ova kuća ne narušava noćni mir samo svjetlom nego su i zvukovi koji dopiru od nje drukčiji.

Anka je nagađala. Vještica je biće noći i mraka. Dok cijeli svijet spava, ona kuha svoje tajne napitke i razgovara s vragom, podaje mu se u svojoj požudi, sklapa bezbožne ugovore, baca čari i silne, ljudima nepoznate, sotonske radnje izvodi u toj kolibi. Naježila se na tu pomisao, ali nije usporila. Odlučno se šuljala prema kući pažljivo birajući mjesta na koja će stati da je krckanje grančice ne oda. Ledina pred kućom osvijetljena je trakovima svjetla koji bježe kroz raspu-kline na drvenim vratima i griljama. Pažljivo je gazila po tim trakovima. Trakovi bi na trenutak nestali, pa se opet vratili, suzili se, skratili, pa opet umirili. To je nečija sjena prolazila ispred svjetla i poigrala se s njim.

Anka je nagađala. Vještica pleše đavolji ples oko vatre. Uvija se oko plamenova, lebdi s iskrama, jao onomu tko joj je u čarima. Dok pleše, pjeva. Anka čuje zvukove iz kuće, ali predaleko je da ih razazna, doziva li vraga ili jauče od muke što je prokleta. Tek kad se posve primakla kući, prepoznala je muški glas.

Anka je nagađala. U kući je neki jadnik kojem, baš poput nje, treba pomoć više sile. Neka izgubljena duša koja se nije snašla na ovome svijetu, pa joj sad treba čudo onostranog. Nesretnik koji, baš kao ona, želi svoju sreću uzeti u svoje ruke.

Pognuta se prišuljala prozoru pa čučnula ispod njega.

Anka je slušala. „Neš“, razaznala je muški glas. „Ka ti ka-žen da neš. Nemoj ni pomislit da oš, jer neš. Učiniš li to, moš selit. Moš spakirat svoje vradžbine i tražit sriću drugdi. Ovdí više nisi dobrodošla. A sve smo ti dali. Kuću smo ti dali. Niko te ne dira. Pop te ne dira. Ja sam osobno reka svima: ona je naša i nju se ne smi dirat. Ni pop, ni niko. Ti znaš da držimo do tebe. Ti znaš da san ja tebi navik zahvalan šta si učinila za mene, nemoj mislit da san zaboravio onaj dan u šumi, ne bi ga moga zaboravit sve i da oću, i vično san ti zahvalan za to. Al i vičnosti nekad dođe kraja. Odeš li u Split, to će biti kraj. I ne samo kraj. Nemoj mislit da ti pritin, ali neće dobro završit. Odeš li u Split, to će bit ka da si nas izdala. A ništa nije gore od izdaje, ti to znaš. Ništa.“

Anka je čula tvrde korake koji su se približavali i udaljavali od prozora. Čula je lupanje koje je pratilo hodanje.

Anka je slušala. „A da ne spominjen šta bi bilo da se vištica pojavi na sudu. Ko je vidio da vištica more svidočit. Kome se vištica more zaklet na istinu? Ko viruje vištici? Došli bi ti popovi, došli bi ti činovnici sudski i žandarski, počeli bi zapitkivat stvari. Ništa ti ne bi virovali. Dojučer su višticama sudili, a sada da im viruju, kako da ne?! Počeli bi kopat. Pitali bi te za ovo i ono. Ne bi dugo prošlo, našli bi ti nešto i ne bi im više bila svidokinja, nego bi tebi sudili. Nemoj se igrat s ovimen. To je opasno i po tebe i po nas i po sve. Budi pametna. Budi pametna ka šta i jesi. Odeš li na sud, bit će čuda. Ma

samo iziđeš li na put za Split, bit će čuda. Iziđeš li glavom iz sela, bit će čuda. Nemoj ni pomisliti išta napraviti dok se ovo ne smiri. Opasna su vremena. Svašta se čoviku dogodi. Ne priti ti, nego ti kažem ko prijatelj.“

Koraci i lupkanje približili su se vratima koja su se uz škripu otvorila. Novi, široki trak svjetla obasjao je ledinu pred kućom. Anka se stisnula u sjeni pod prozorom, prepala se da će je govornik vidjeti iziđe li sad pred kuću, ali govornik je ostao na pragu. Jednom je nogom iskoračio, drugom još čvrsto bio unutra, jednom rukom pridržavao otvorena vrata, drugom mahao prema nekome u kući.

Anka je slušala. „Znan ja šta tebe muči, ali ja ću ti odmah reći – učitelj nije pametan čovik. Da je pametan, ne bi ovdje bio, nego bi bio u nekom gradu čita knjige, učio gosposku dicu. Ne bi se petlja u šta se ne smi petljati. Šta njemu to treba? Šta se on ima petljati? To mu je i došlo glave, jer ne zna šta se njega treba ticati, a šta ne treba. A pametan čovik zna kad se treba povući. A on ne zna. Zato šta nije pametan. Možda jes učitelj, možda jes pročitao knjiga, ali nije pametan. Nemaš ti njega šta spašavati. Gledaj ti sebe, pušti njega. Učitelj je opasan čovik i bolje je za sve da ga stave u pržun. I za mene, i za tebe, i za sebe, i za nas, i za sve.“

Anka je čekala. Muškarac je napokon pustio vrata i izišao pred kuću. Tek sad je Anka prepoznala šepavu figuru načelnika. U ruci mu je štap kojim podbočuje lijevu nogu. Promatra ga kako nespretno pali uljanicu. Anka zna da načelnik nema sve prste, sad može i vidjeti kako trapavo barata obogaljenom šakom i kako mu kresivo ispada iz ruke. Uporan je i napokon uspije zapaliti uljanicu pa se još jedanput okrene prema kući. Budi pametna, govori, i radi dugu pauzu prije nego što se okrene i ode niz ledinu. Vrata kuće za njim se zalupe.

Anki se učinilo da je čula uzdah kad su se vrata zatvarala, a možda i nije, možda je propuh naglo projurio među razvaljenim daskama, pa je zvižduk vjetra zazvučao kao uzdah.

Anka je čekala. Načelnik je sporo šepao u mrak. Čučala je pod prozorom dok plamen načelnikove uljanice nije nestao pa se onda polako prišuljala vratima. Kroz ispucale daske pokušala je vidjeti događa li se što u kući. Prepoznala je dio stola i pred njim stolac. Na zidu iznad stola visjelo je oderano krzno neke životinje. Pomicala je glavu da proširi sliku i među rasklimanim spojevima dasaka nađe rupu koja bi joj razotkrila više. Pipkala je po vratima, tražila još neku rupu, procijep. Dolje pri dnu vrata dijelom trule, dijelom razbijene daske, ostavile su prst i više otvora od poda. Anka klekne i priljubi obraz na kamenu prag. Sad je jasno vidjela pod stol s one strane i nad stolom obješene vračarije. Gurnula je nos još dublje pod vrata, napregnula se prepoznati detalje na amajlijama, ali pogled joj zamrači sjena. Vrata zaškripe i naglo se otvore, a mračna se sjena nadvije nad nju.

„Tko si ti?“, obrati joj se.

„A ko si ti?“, drčno se Anka suprotstavi sjeni.

„Ti si meni došla, valjda znaš tko sam.“

„Šta tebe briga šta ja znam?“

Anka ustane i namjesti se pred vješticu. To je žena starija od nje, ali mlađa od njene majke. Možda i dosta mlađa, zapravo joj nije mogla odrediti starost. U sivoj suknji bez ikakvih ukrasa, duge i ravne sive kose koja joj se slijevala preko ramena poput srebrnog slapa, vještica je isijavala magijom. Anka se nije dala pokolebati.

„Došla san po mast“, odlučno izgovori Anka.

„Ajde, uđi“, pozove je vještica. Iznutra je to prostrana kamena kuća, višestruko veća od potleušice u kojoj živi Anka i